

LUND
UNIVERSITY
Statsvetenskapliga institutionen

STVK01
VT08
Handledare: Jan Teorell

Utan Bourgeoisie, Ingen Demokrati?

En kvalitativ fallstudie om demokrati och medelklass i post-sovjetiska Ryssland

Sofie Gellin

Abstract

This essay constitutes a qualitative case study about democratization theory and the middle class in Russia. This is a very important case to study, especially because of the geographic position of the country as well as the economic importance Russia has as a part of the G8. In the essay the author seeks to answer the question whether the lack of a significant middle class in Russia can be a part of the explanation to the absence of a well functioning democracy in the country. Several democratization theories are presented. The most important being Ruth Berins Collier's theories about ins and outs plus the elite- or working class as the initiator of democratization processes. Amongst the other theories presented economic theory as well as theory emphasizing communication is mentioned.

These theories are then applied to the Russian case, from the perspective of the middle class. Furthermore the author draws the conclusion that the not yet fully developed middle class of Russia can constitute an explanation as to why the country is not a democracy today. This is because of the strict ruling by the government but also because of the significance democratic questions has to the public.

Keywords: Russia, democratization, middle class, theory

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	1
1.2	Teori.....	2
1.3	Metod och material.....	3
2	Demokratiseringsteori	5
2.1	Definitioner.....	5
2.1.1	Demokrati och demokratisering.....	5
2.1.2	Medelklass.....	6
2.2	Ruth Berins Collier.....	6
2.2.1	Historiska fall.....	7
2.2.2	Närliggande fall.....	7
2.3	Ekonomiskt inriktade teorier.....	8
2.4	Övriga demokratiseringsteorier.....	9
3	Analys	12
3.1	Ryssland och dess politiska historia.....	12
3.2	Ryssland idag.....	13
3.2.1	Det politiska läget.....	16
3.3	Den ryska medelklassen.....	18
3.4	Medelklassen och demokratiseringsteori.....	21
4	Sammanfattning och slutsats	25
5	Referenser	27

1 Inledning

I Svenska Dagbladet den 29 februari i år kunde man läsa en artikel som utgick ifrån en intervju med ett ungt, ryskt par som beskrevs som en del av den nya, medelklassen (www.svd.se¹). Artikeln behandlar deras syn på Ryssland och den ryska demokratin, och deras intryck av det egna samhället skiljer sig till stor del markant från de internationella åsikter som finns om landets utveckling. Paret gav en mycket positiv bild av Ryssland där många ekonomiskt sett har det bättre idag än man någonsin haft förr. Baserat på det som framkommer i artikeln kan man undra hur det kommer sig att det finns en sådan dissonans mellan medborgarna i ett land och internationella forskare. Denna frågeställning väckte mitt intresse för den ryska medelklassen. Finns det någon egentlig medelklass i Ryssland som är värd att tala om eller gör de stora inkomstskillnaderna och de gamla sovjettraditionerna att en eventuell bourgeoisie inte kan utvecklas? Hur påverkar det i så fall landets demokratinivå? Då Ryssland är ett land av betydande storlek är det tämligen troligt att dess utveckling kan influera många andra nationer som på ett eller annat sätt är beroende av Ryssland, såsom exempelvis Ukraina och de post-sovjetiska staterna i Kaukasus. Detta i sin tur gör att den ryska demokratinivån blir av global signifikans och ett ämne väl värt att studera.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur närvaron respektive frånvaron av en stark medelklass påverkar demokratinivån i en stat. För att kunna uppnå detta syfte har jag valt att göra en fallstudie om Ryssland vilket jag menar är ett väldigt intressant land att studera ur detta perspektiv. Samtidigt som landets situation är unik kan det ge oss en inblick i hur ett flertal post-sovjetiska, men även andra, staters demokratiska utveckling kan komma att se ut. Valet att studera Ryssland baseras dels på ett personligt intresse men även på det faktum att nationen idag är en av Sveriges och Europeiska Unionens mest påtagligt icke-demokratiska granne. Hur påverkar detta vår relation till Ryssland? Detta är speciellt intressant med tanke på landets starka ekonomiska tillväxt. Leder i sin tur denna tillväxt till uppkomsten av en betydande medelklass eller finns den redan? Är det denna eventuella medelklass som kommer att starta eller har startat en demokratiseringsvåg i landet?

¹ http://www.svd.se/nyheter/utrikes/artikel_925991.svd, 2008-02-29

Jag kommer att genomföra studien med stöd av olika teorier rörande medelklassens betydelse för demokratinivån i ett land, i det avseendet kommer Ruth Colliers bok ”Paths Toward Democracy” att vara vägledande, dock skall även andra forskares meningar om ämnet redogöras för. Ingen normativ ambition föreligger och jag har därför valt en empirisk frågeställning vilket innebär att jag kommer att undersöka problemet som det är och inte hur det bör vara. Dock kommer jag i slutet av uppsatsen kort diskutera chanserna för att en demokratisk utveckling i Ryssland är trolig eller ens möjlig inom den närmaste framtiden. Jag vill understryka att jag med uppsatsen inte har för avsikt att ge en komplett bild av samtliga komplikationer som finns inom ramen för Rysslands demokratiseringsprocess. Dock önskar jag inte underminera min egen forskning och syftet med skriften är att ge en tillförlitlig bild av medelklassens roll i dagens Ryssland.

Min frågeställning lyder:

Kan frånvaron av en stark medelklass i Ryssland utgöra en del av förklaringen till landets bristande demokratinivå?

Jag hoppas att i uppsatsen kunna styrka tesen om att medelklassen spelar roll vad gällande demokratinivån i ett land och att Ryssland idag inte har en tillräckligt stark medelklass som genom olika aktioner kan få landets ledande politiker att genomföra mer demokrativänliga reformer.

1.2 Teori

Jag tror inte att det finns något enkelt och entydigt svar på den frågeställning som framförts, dock hoppas jag kunna ge en tämligen djupgående förklaring till den komplexitet som finns i det ryska samhället samt hur detta påverkar landets medelklass. Självklart finns det andra förklaringar för landets bristande demokratinivå, vilka kortfattat kommer att redogöras för, men fokus kommer att ligga på medelklassen och dess roll i samhället.

Primärt så kommer jag, som tidigare nämnts, i teoridelen utgå ifrån Ruth Berins Colliers bok ”Paths Toward Democracy” som behandlar just medel- och elit-respektive arbetarklassens roll vid demokratiseringsprocesser i olika länder under olika tidsepoker. Collier tar upp ett flertal tillvägagångssätt genom vilka ett land kan demokratiseras och för diskussioner kring detta samt redogör för vilka aktörer som är de som primärt sätter igång demokratiseringsprocesser. Då jag studerar medelklassen vilka i Colliers värld räknas som skilt från arbetarklassen men dock samhörande med elitklassen kommer jag främst att fokusera på det hon kommit fram till då man talar om en demokratisering som initieras uppifrån och ned. För detta har Collier utvecklat sju olika skeendemönster vilka kommer att redogöras

för i tur och ordning och sedan appliceras på det ryska fallet. Jag kommer även kort att redogöra för andra idéer vad gällande demokratiseringsteori och vad som krävs för att ett lands styrelseskick skall kunna förändras. Av dessa är många inriktade på just medelklassens roll för ett lands demokratiska utveckling.

För att detta skall kunna genomföras är det nödvändigt med grundläggande definitioner över vad som skall räknas som demokrati, demokratiseringsprocess samt medelklass. Även här kommer Colliers bok till användning och då hennes teorier kring de olika stegen i en demokratiseringsprocess. Även Juan Linz och Alfred Stepan's fem arenor kommer att redogöras för i avseende att definiera begreppet demokrati. Vad gällande medelklassen så kommer den bli svårare att definiera. Då jag valt att se på de demokratiseringsprocesser som skett uppifrån och ned menar jag att man inte enbart kan se till inkomstnivåer hos en samhällsgrupp utan att detta måste kombineras med exempelvis utbildningsnivå och andra sociala faktorer.

Uppsatsen kommer vara upplagd så att jag först presenterar de olika teorier som jag nämnt i föregående stycke för att sedan presentera fallet Ryssland och applicera de teorier som kan vara lämpliga för att förklara de ryska händelsemönster som kan anses vara av vikt för uppsatsen. Jag kommer även att se till internationella aktörer och deras roll i den ryska demokratiutvecklingen. Jag kommer att använda mig av ett blandat aktörs- och strukturperspektiv då jag anser att båda dessa är av vikt för uppsatsen. I Ryssland kanske aktörsperspektivet är mer centralt än i andra länder då den tidigare presidenten Vladimir Putin de senaste åren har kontrollerat och styrt den ryska utvecklingen med en tämligen fast hand. Dock kan detta komma att ändras om man har en stark motpol som skulle kunna utgöras av en medelklass som i sig är ett resultat av landets struktur. Eftersom min frågeställning är beroende av båda dessa synsätt är en kombination av de två perspektiven oundviklig.

1.3 Metod och material

Jag har, som tidigare nämnts, valt att göra en fallstudie om medelklassen i Ryssland och dess eventuella signifikans för demokratinivån i landet. Jag anser att en fallstudie är den bäst lämpade studieformen för den typ av frågeställningen som jag har presenterat. De teorier som framställs i det föregående kapitlet är de som främst kommer att användas vidare i uppsatsen och jag har för avsikt att ytterligare fördjupa mig i dem som jag anser vara av störst vikt för mitt ämne. Då Ryssland är ett relativt speciellt och unikt fall är min mening inte att producera någon form av förklaringsmodell som sedan kan appliceras på andra fall, även om jag tror att Rysslands utveckling kan påminna om andra nationers.

Källorna som redogörs för i uppsatsen utgörs endast av sekundärmaterial. Jag har inte tagit kontakt med ryska medborgare eller ryska institut i Sverige för att söka

svar på min fråga utan har letat i vetenskapliga artiklar och dylikt för att finna det jag söker. Colliers bok är den ledande i teoridelen då det är hennes slutsatser jag baserar mycket av min forskning på. I analysdelen där jag mer ingående fokuserar på fallet Ryssland använde jag mig dock av såväl vetenskapliga artiklar som böcker skrivna av statsvetenskapliga forskare samt webbaserade källor. Det har dock varit tämligen problematiskt att finna fullständigt aktuella artiklar, vilket kan utgöra ett problem. Som exempel kan nämnas en artikel där man analyserar valresultatet efter valet år 2004 vilken jag till viss del använder som grund för att tolka valresultatet i år då röstsiffrorna i det närmsta var identiska. Annars menar jag att de källor som jag har använt mig av har varit relativt partiska, om än något mer orienterade mot en västeuropeisk demokratityp, samt väl underbyggda. Då jag är medveten om det eventuella problemet med inaktuella källor anser jag mig trots allt vara kapabel till att arbeta runt problemet och möjliggöra en aktuell och korrekt analys av min frågeställning.

2 Demokratiseringsteori

Det finns ett oräkneligt antal olika demokratiseringsteorier som presenterats av olika forskare genom åren. Dock finns det lika många teorier som motbevisar, eller fokuserar på andra faktorer än just de tidigare presenterade. Detta inte minst då man talar om medelklassens roll för demokratiseringsprocessen. Det existerar teorier som menar att en medelklass är nödvändig för en demokratisk utveckling samtidigt som många väljer att istället centralisera arbetarklassens, kommunikationens eller den ekonomiska tillväxtens roll. Jag kommer i denna del av uppsatsen först att redogöra för de definitioner av uttryck som frekvent kommer att användas i uppsatsen och sedan att fokusera på Colliers slutsatser kring demokratiseringsprocessen. Dock kommer jag även att belysa andra, till viss del med Collier relaterade, teorier som jag anser kan vara användbara för att uppnå en djupare förståelse för det ryska fallet.

2.1 Definitioner

För att förtydliga mina avsikter med nästkommande avsnitt kommer jag nedan att föra korta resonemang om definitionerna av demokrati, demokratiseringsprocess samt medelklass.

2.1.1 Demokrati och demokratisering

Vad kännetecknar en demokratiseringsprocess och en demokrati och hur kan man definiera uttrycken på ett sätt som kan vara applicerbart på det ryska fallet? För att definiera demokratiseringsprocesser väljer jag att använda mig av definitionen utvecklad av Anders Uhlin som säger att demokratisering kan ses som *"the creation, extension and practise of collective deiscion-making based on the principles of popular control and political equality"* (Uhlin 2006: 18). Detta skulle kunna tolkas som förekomsten, eller kanske snarare uppkomsten, av allmän rösträtt, dock menar jag att det även inkluderar att medborgarna begagnar sig av denna rösträtt och deltar i val som skall vara fria. Man skall även ha rätt till att uttrycka sin politiska ståndpunkt exempelvis vid demonstrationer och genom en fri media. Detta leder oss in på definitionen av demokrati. För att hålla definitionen relativt enkel, samtidigt som den får bibehålla ett visst djup använder jag mig av Linz och Stepan's definition av en konsoliderad demokrati vilken består av fem arenor som samtliga är beroende av varandra. Dessa arenor utgörs av civil society, political society, rule of law, state bureaucracy och economic society.

Civil society i Linz och Stepans mening innefattar grupper och rörelser som är oberoende av staten, political society utgörs av bestämmelserna kring hur statsapparaten skall fungera medan rule of law innebär att konstitutionen inte kan ändras utan en majoritet och att medborgarna på det viset skall uppleva en trygghet. Med state bureaucracy menas möjligheten för staten att organisera sig för invånarnas bästa, förmågan att kunna tillhandahålla de grundläggande rättigheter som exempelvis garanteras i en konstitution. Den sista arenan, economic society, är idén om att en demokrati inte kan utgöras av vare sig en planekonomi eller en ren marknadsekonomi utan att man måste ha en blandning av de två (Linz, Stepan 1996: 7 ff.). För att sammanfatta kan man säga att demokratiseringen är vägen mot den demokrati som i denna uppsats definieras med stöd av Linz och Stepans teser.

2.1.2 Medelklass

Hur definierar man en medelklass? Mäter man endast inkomstnivåerna hos en grupp eller bör andra faktorer såsom utbildningsnivå och kulturella erfarenheter även de vägas in? Benämningen medelklass är extremt svårämbet och utgör även ett subjektivt uttryck. I denna uppsats kommer termen medelklass att användas i en relativt bred mening. I de källor som används i uppsatsen förekommer såväl termen medelklass som bourgeoisie, även om det finns en viss nyansskillnad mellan de två avser jag att bruka de båda som om de stod för likvärdiga innebörder. Även om inkomstfördelningar, medellöner och dylikt kommer att redogöras för i analysdelen kommer den medelklass som talas om även baseras på det som skrivs om medborgarnas utbildningsnivå, yrkesval samt kulturella erfarenheter i form av utlandsresor och dylikt. Tyvärr finns inte exakta siffror för samtliga av dessa företeelser men det framgår tydligt i många av de källor som används hur pass utbredda dessa fenomen är i Ryssland. En mer precis eller exakt definition av termen medelklass kommer således icke att presenteras vidare utan en mer allmän definition är det som kommer att vara gällande.

2.2 Ruth Berins Collier

Collier ger i sin bok från 1999 en övergripande syn på hur övergångsprocesserna till demokrati skett i ett flertal länder under två olika tidsperioder. För att möjliggöra detta har hon isolerat tre så kallade dimensioner av demokratisering. Dessa är klass, tidigare inkludering samt aktionsarena (Collier 1999: 19). Klassdimensionen delas in i medel- och elitklass samt arbetarklass då hon menar att medelklassen traditionellt sett i Europa och Sydamerika räknas in i eliten. Detta kan anses vara en utmanande idé, dock korrekt om medelklassen samarbetar med eliten. Eliten i sin tur kan definieras som en grupp av individer som utövar makt baserad på de resurser, sociala eller ekonomiska, som de kontrollerar tack vare sin status (Hughes et al. 2002: 397). Med den andra dimensionen, tidigare

inkludering, menas så kallade ins och outs, det vill säga vad gruppernas roller var i relation till den tidigare regimen. Aktionsarenan innefattar även den två delar där Collier talar om mobilisering i form av protester men även om den något lugnare reforminitieringen som tar sig uttryck i överläggningar och förhandlingar, inte sällan mellan elit-ins och ledare för prodemokratiska samfund och organisationer (ibid. f.). Collins har utvecklat sju olika definitioner för demokratiseringsprocesser ovanifrån för såväl historiska som relativt närliggande fall vilka samtliga kort kommer att redogöras för nedan. De kommer att få bibehålla sina benämningar på originalspråket då de är något svåröversatta.

2.2.1 Historiska fall

Middle-sector democratization: Demokratiseringsprocess initierat av liberala alternativt republikanska grupper från de mellersta sektorerna, som exempelvis den traditionella bourgeoisie. Dessa var dock exkluderade från de beslutande rummen och uttryckte därför sin illvilja emot detta genom att försöka driva igenom en politisk agenda med krav på demokrati och oftast även allmän rösträtt, företrädesvis avsedd för män (Collier 1999: 34).

Electoral support mobilization: I denna definition av demokratiseringsprocessen är det den beslutande eliten, de så kallade ins, som startar demokratiseringen genom att mobilisera bonde- och arbetarklasserna genom allmän rösträtt för män. Genom att göra detta trodde man sig kunna vinna förtroende och behålla sina fördelaktiga positioner (Collier 1999: 54 f.).

Joint projects: Skiljer sig något från de andra två då det är ett gemensamt beroende mellan arbetar- samt elitklassen som leder till en demokratisering. Båda grupperna utgörs av ins och man har även en blandning av de två aktionsarenorna och använder sig såväl av mobilisering i form av protester som av mer fredliga förhandlingar (Collier 1999: 77). Detta förutsätter en väl organiserad arbetarklass, dock behöver detta inte nödvändigtvis ta sin form i ett starkt socialistiskt politiskt parti utan kan även ta sin form i sammanslutningar baserade på yrkestillhörighet (ibid. f.).

2.2.2 Närliggande fall

Destabilization and extrication: Detta kan närmast beskrivas som en demokratiseringsprocess som framtvings genom arbetarklassens protester, det vill säga en regimförändring som sker på grund av den mer fysiskt mobiliserande aktionsarenan (Collier 1999: 112).

Transition game: I fall som dessa finns det en viss beroendeställning mellan elit- och medelklassen samt arbetarklassen då den bestämmande eliten till viss del

initierat en begynnande demokratiseringsövergång som sedan ytterligare förstärks av en samlad arbetarklass ansträngningar (ibid.).

Parallel tracks: Regeringarna i denna typ av demokratiseringsprocesser har redan en utarbetad plan för hur övergången skall gå till och arbetarklassens påtryckningar kan ha lett till en ökad vilja att fullfölja de planer man framlagt, dock är detta inte till fullo bevisat (ibid.).

Interelite game: Då man talar om denna typ är det, som namnet antyder, en process som leds av olika elitgrupper i samhället och arbetarklassen har lite eller ingenting med saken att göra. Collier talar om att länderna tidigare haft en tradition av ”*oligarchic electoralism*” och att detta följts av svaga regeringsbildningar vilket möjliggjort den kamp mellan samhällets eliter som sedan kom att leda till ländernas demokratisering (ibid.: 156).

Vad har då Colliers forskning för signifikans för denna uppsats? Även om de olika beteendemönstren som presenterats inte går att direkt applicera på fallet Ryssland så kan grundidén bakom dem, med frågan om klass, ins respektive outs samt aktionsarena vara av vikt för en korrekt analys. Detta är väsentligt för att kunna bereda en korrekt analys av en stat, även i de fall där en demokratiseringsprocess inte är i fokus. Dock är det viktigt att, som Collier själv menar, vända sig mot mer omfattande politisk-ekonomiska förklaringar om man skall lyckas klargöra en demokratiseringsprocess (Collier 1999: 197). Därför vänder vi oss nu emot demokratiseringsteorier där fokus ligger mer på de ekonomiska aspekterna.

2.3 Ekonomiskt inriktade teorier

Då man talar om medelklassens möjliga mobilisering är det idag oundvikligt att även nämna ekonomiskt kapital och hur det eventuellt kan påverka en demokratiseringsprocess. I dagens globaliserade värld utgör handel över nationsgränser, och därigenom förflyttning av ekonomiskt kapital, en viktig del av den samhällsliga funktionen. Jag kommer nedan kort att redogöra för några olika åsikter gällande detta då jag menar att det kan komma att vara av stor vikt för uppsatsen, inte minst då jag fokuserar på en eventuell medelklass som kan ha uppstått mycket tack vare ekonomisk tillväxt.

Det finns, bland ett flertal, två olika skolor som jag väljer att presentera. Dessa är Washington consensus view och Evolutionary-institutionalist perspective. Det som är gemensamt för perspektiven är att regeringens roll begränsas till att garantera personlig säkerhet och äganderätten. Något simplificerat kan man även säga att den primära skillnaden mellan perspektiven är ifrån vilken grupp man får sitt stöd. Washington consensus får sitt stöd från ägare till privata företag medan Evolutionary-institutionalist har stöd från den nyligen privatiserade, det vill säga

den tidigare offentliga, sektorn men även från den breda medelklassen (Roland 2001: 34). Av dessa två teorier benämns evolutionary-institutionalist perspektivet som den mer mjuka av de båda då man inte bara inser behovet av att liberalisera, stabilisera och privatisera utan även menar att detta måste ske i samförstånd med beaktande av berörda staters förutsättningar (ibid.: 49). Författaren menar dock att det som är gemensamt för teorierna är det som bör ses som primärt. Han pekar på skillnaderna mellan centraleuropeiska staters demokratiseringsprocesser och anser att dessa beror på ländernas möjlighet att garantera äganderätten och att lagar efterföljs (ibid.: 43).

Just äganderätten och en garanti att ett lands lagar efterföljs är de mest frekvent återkommande faktorerna då man läser om denna typ av teoribygge. Bland annat skriver Claus Offe att den politiska reformen består av just dessa komponenter men att äganderätten bör breddas och istället benämnas civila rättigheter. Han menar att man inte kan införa den ena faktorn utan den andra ty då skulle den så kallade politiska kapitalismen inte kunna verka vilken är en nödvändighet. Detta kan även leda till ett maktmissbruk från den politiska elitens sida om faktorerna inte är skiljda åt och oberoende organ kan kontrollera och på så sätt garantera att reglerna efterlevs (Offe 1996: 43 f.). Ett av de viktigaste argumenten för att man ska ha stark kontroll över äganderätten är för att garantera investeringars säkerhet, utan det följer ingen ekonomisk tillväxt, vilket enligt många är en primär förutsättning för demokrati (Bellin 2000: 181).

2.4 Övriga demokratiseringsteorier

Vad finns det då kvar för olika aspekter av demokratiseringsprocessen och hur används dessa på ett väsentligt sätt? Det som jag kommer ta upp nu är mindre likt de mer renodlade teorier som presenterades i föregående avsnitt utan redogör snarare för olika tankesätt som är relaterade till demokratiseringen av en stat. Vad krävs för att en stat skall kunna demokratiseras, vad är demokratisering egentligen och hur kan de olika synerna på medelklassens roll i processen se ut?

För att kunna förändra ett odemokratiskt system krävs vissa förutsättningar. Man måste ha någon chans att påverka den styrande eliten. Detta kan benämnas politiska möjligheter. För att begagna sig av en väldigt snäv definition av detta kan man säga att möjligheterna består av tre olika komponenter. Dessa är den relativa öppenheten eller slutenheten hos den tidigare politiska regimen, närvaron eller frånvaron av allierade bland eliten samt statens möjlighet och vilja att använda sig av påtryckningsmedel emot demokratiseringsförespråkare (Uhlin 2006: 31). Detta kan liknas vid några av Colliers tankar som även de gick i banorna om elitillhörighet samt den tidigare regimens vilja respektive ovilja till kompromiss. Just kommunikationen, eller snarare möjligheten att kommunicera med den styrande eliten för dem som önskar är grundläggande. Denna

kommunikationsmöjlighet kan grunda sig i en gemensam förståelse för den yttre världen. Exempelvis bör de hysa likartade värderingar, se samma grupper och individer som fiender, få samma koppling mellan olika politiska stimuli och ha en liknande tro om morgondagen och landets fortsatta utveckling. Kort sagt måste en viss gemensam grund föreligga för att man skall kunna kommunicera över såväl klass- som partigränser och kommunikationen i sin tur står till grund för utvecklingen av en social och politisk identitet (Miller et al. 1995: 2 f.). Andra forskare påpekar vikten av en gemensam värdegrund, men nämner även faktorer såsom geografisk placering, hur nära man befinner sig andra demokratiska stater, historia, kultur och tidigare statsskick (McFaul 2002: 238). Vissa menar att det finns en positiv korrelation mellan just närheten till västerländska demokratier och statsskick, dock kan detta endast göras gällande i samband med andra faktorer och tolkas utefter dessa resultat (ibid.: 241 ff.)

Hand i hand med Colliers idéer om ins och outs går den av Guillermo O'Donnell och Philippe Schmitter utvecklade teori som behandlar hard-liners respektive soft-liners samt moderates respektive radicals. De föregående utgör här eliten i den gamla regimen medan de sistnämnda finns bland de nya rörelserna, eller utmanarna i samhället. Man menar att det föreligger kausala samband mellan hur demokratiseringsprocessen går till och hur pass stabil eller långvarig den nya regimen blir, detta brukar bära benämningen path dependence (McFaul 2002: 216). Oftast brukar man säga att välmenande förhandlingar mellan soft-liners och moderates är den kombination som ökar möjligheten för demokratisk framgång (ibid.). En jämn maktdistribution mellan den gamla regimen företrädare och de nya utmanarna är icke önskvärd. Ty om man har det tenderar våldsamma sammandrabbningar att leda till förändring vilken sällan blir stabil eller långvarig. Istället skall man uppmuntra till diskussion och kompromiss för att uppnå den demokrati som är önskvärd (ibid.: 235).

Ett citat från Aristoteles lyder; *"democracies are safer and more permanent than oligarchies, because they have a middle class which is more numerous and has a greater share in government"* (Kurzman, Leachey 2004: 940). Är medelklassens roll i en demokrati därigenom befäst? Vad finns det för syner på medelklassens betydelse för förändringsprocesser? Vissa menar att medelklassen är kärnan som stabiliserar samhället. Den förkroppsligar många av de attribut som är önskvärda för en samhällsförändring. Detta kan till exempel bero på deras högre levnadsstandard baserad på en högre utbildning, bättre tillgång till sjukvård och andra förmåner vilka leder till en ökad efterfrågan på politisk frihet och därigenom demokrati, något som skett i tidigare demokratiseringsprocesser (ibid., Gill 1998: 307 f.). Om en stats medelklass är den grupp som kontrollerar en betydande del av landets ekonomiska resurser är det sant såsom Barrington Moore säger om *"No Bourgeoisie, No Democracy"* (ibid.: 309 ff.)? Stödjer så medelklassen alltid en demokratisk utveckling? Enligt Moore själv stödjer medelklassen historiskt demokratiseringsprocessen endast då de känner sig underlägsna en förtryckande landbesittande klass medan Gregory Luebbert menar att medelklassen är prodemokratiska då de inte känner sig hotade från vänstern

(Kurzman, Leachey 2004: 939). Dietrich Rueschemeyer och hans forskare, som är starkt övertygade om arbetarklassens framstående roll vid demokratiseringsprocesser, menar att det är arbetarna som förutsätter en demokratisk utveckling men att detta beror på nivån av kapitalistisk progression i landet (ibid.). Även om Moore och Rueschemeyer et al. kan tyckas stå långt ifrån varandra ideologiskt så finns det tre faktorer vars signifikans de båda är överens om. Dessa är:

”1) Democracy is neither an evolutionary necessity nor a conjunctural outcome; rather it is the product of struggle in which social forces play a central role.

2) Interest, not enlightenment, drives regime change.

3) Among the ponopoly of interests that animate people politically, material interests trump all others” (Bellin 2000: 177).

Vad man kan dra för slutsats av detta är att enligt Bellin så agerar såväl medelklassen som arbetarklassen främst ur ett självintresse, vilket jag anser inte nödvändigtvis behöver säga emot de tidigare teorierna. En annan företeelse som är viktig att beakta i dessa sammanhang då man studerar teorier baserade på äldre fall av demokratisering är skillnaden mellan dåtidens och nutidens krav på hur demokratierna skall utformas. Ty häri finns icke obetydliga skiljaktigheter varav den förmodligen främsta består i att idag så är allmän rösträtt en självklarhet vilket inte alls var det under tidigare demokratiseringsprocesser (ibid.: 182, Collier, Adcock 1999: 549).

3 Analys

Nedan följer analysdelen av uppsatsen där fallet Ryssland kommer att presenteras närmare. De teorier som framställts i föregående avsnitt kommer att användas som förklaringsmodeller till den ryska utvecklingen och även om samtliga inte är direkt applicerbara på det valda studieobjektet kan delar av teorierna verka för en djupare förståelse för det som skett i Ryssland efter Sovjetunionens fall. Hur har den ryska utvecklingen trettio år efter Sovjetunionens fall sett ut? Har en medelklass kunnat få fäste i landet efter kommunismens och planekonomins fall? Hur ser ryssarna själva på landets möjligheter att en dag bli demokratiskt? Samtliga av dessa frågor avser jag att besvara samtidigt som jag söker efter svaret på den frågeställning på vilken hela uppsatsen är baserad på, det vill säga utan medelklass, ingen demokrati?

3.1 Ryssland och dess politiska historia

Att Ryssland idag är ett komplext land med ett styrelseskick som knappast kan räknas som en fullvärdig demokrati är för många en självklarhet. Hur kom Ryssland att bli ett land som idag beskrivs som odemokratiskt? Finns det förklaringar till detta i landets historia? En sak som beskrivits som den kanske viktigaste förklaringsfaktorn vad gällande Rysslands, och i viss mån även hela Östeuropas, svårigheter med att forma en demokrati av den västerländska typen är det faktum att många av dessa länder aldrig haft en egentlig demokrati (Uhlin 2006: 21). Det historiska ryska ledarskapet har exempelvis gått från tsarstyre via kommunistisk auktoritär stat till dagens semi-auktoritära styre. Det ryska folket har alltså inte särskilt stor erfarenhet av att leva i en demokrati och det är således mycket möjligt att man inte är medveten om vad ett sådant styre innebär i realiteten.

Man kan identifiera början till slutet för Sovjetunionen under 1970-talet då samhällskritiska röster började höras runtom i unionen (Gill, Matkwick 2000: 19). Dessa utgjordes främst av dem som då var medelålders och inte i vuxen ålder hade upplevt oktoberrevolutionen eller revolutionen 1930. Bakgrunden till deras missnöje kan spåras till det faktum att de var utbildade, vilket många i dåtidens Sovjet var, men att de trots detta upplevde sig arbeta på platser där de inte fick prestera på en så pass avancerad nivå som de var utbildade för samtidigt som man ansåg att många av statens män berikade sig själva på arbetarnas bekostnad (ibid. f.). De reformer som sedan skulle följa berodde till stor del på de strukturella problemen som under denna tid fanns i Sovjet. Dessa inkluderade bland annat en krånglig byråkrati vilken fick svårt att implementera dess uppgifter på grund av

infrastrukturella problem. Dock var kanske det största problemet den försvagade ekonomin vilken förvaltades av den så kallade nomenklaturen vilket innebar att den sköttes av politiker (ibid. ff.). När så sedan Mikhail Gorbachev introducerade Sovjetunionen för sitt politiska program vilket inkluderade de berömda glasnost och perestrojka dröjde det inte länge förens västerländska företag fick in sin första fot på den sovjetiska marknaden, vilket kan anses vara en av de viktigaste anledningarna till Sovjetunionens fall (ibid.: 37). Under tiden som ekonomin utvecklades, icke nödvändigtvis alltid till det bättre, sattes den folkliga mobiliseringen igång och under tidigt 1990-tal var protester och manifestationer vanliga samtidigt som en rad nya, oberoende, partier grundades (ibid.: 83). Detta ledde så småningom till Boris Yeltsins maktövertag, vilken av många anses vara den som starkt bidragit till att forma Ryssland till det som landet är idag. Det var många som hade positiva förväntningar om vad som komma skulle för Ryssland under den närmaste tiden efter Sovjetunionens fall. Till exempel så visar empiriska undersökningar på att den ryska bestämmande eliten var betydligt mer vänligt inställd till reformer, grundläggande demokratiska principer och marknadsekonomi än den stora massan var (Miller et al. 1995: 14). Dock såg man en förändring i detta synsätt, i alla fall från Yeltsins sida, under presidentvalet 1996. Opinionsundersökningarna inför detta val var inte till Yeltsins fördel och han använde sig då av media för att påverka de ryska medborgarna till att rösta på honom. Medierna var sedan en tid tillbaka ägd, och därigenom styrd, av ett fåtal personer och organisationer, vilka litade på att regeringen gav dem privilegier såsom exempelvis förtur till att köpa tidigare statliga bolag samt skattelättnader. Detta verkade till Yeltsins fördel och han vann valet med en stor majoritet (Gill 1998: 320 ff.).

Hur beskrivs då Yeltsins styre i efterhand? Vissa menar att detta närmast kan liknas vid en återgång till det tsarsamhälle som en gång existerade. Detta är på grund av att parlamentet har en mycket begränsad auktoritet samtidigt som presidenten ofrånkomligen innehar en mycket stark maktposition (Trenin 2005: 2). Då Yeltsin lämnade över makten till Vladimir Putin påminner det mycket om hur Putin nyligen lät Dimitri Medvedev ta över presidentposten. I något romantiserade ordalag kan det beskrivas som en monarki där kungen lämnar över styret till sin dauphin (ibid.). Även om Yeltsin var den som lade grunden till dagens Ryssland så är det Putin som format landet till dagens läge, därför kommer den resterande delen av analysen främst att fokusera på det som skett under Putins tid som president.

3.2 Ryssland idag

Hur ser det ryska samhället ut idag? Kan man se en utveckling mot ett mer västinfluerat samhälle eller lever många av de gamla traditionerna och värderingarna kvar? Jag kommer först att redogöra för det mer allmänna läget i

Ryssland för att sedan gå vidare och närmare presentera det politiska läget i landet.

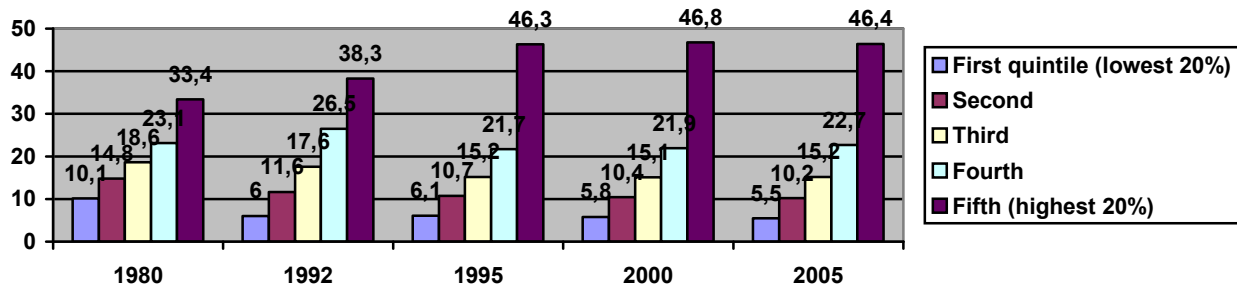
Enligt Freedom House klassas Ryssland idag som ett ofritt land (www.freedomhouse.org²). Detta beror till stor del på den ökade kontrollen av media som regeringen, mycket på initiativ av Putin, infört. Idag finns till exempel knappt någon fri media och den media som når ut till den stora massan är strikt granskad (ibid.). Även de val som hålls i landet kritiseras och man menar att de inte möter de internationella standardmåttens som finns för demokratiska val (McFual, Petrov, 2004: 27). Detta i sin tur leder till frågan huruvida den ryska ledningen är mer intresserad av att sitta kvar vid makten än att hålla fria val. Just demokratinivån och öppenheten, även det som benämns glasnost, är ett av de problem som Claus Offe menar finns i Ryssland. Detta kommer att tas upp närmare i nästkommande avsnitt. De andra två utgörs dels av de ekonomiska faktorerna, även kallat perestrojka, såsom äganderätten och investeringsfrågor, dels av territoriella aspekter såsom gränsdragningar och dylikt (Offe 1996: 35). Den sistnämnda kanske främst berör Tjetjenien och kriget som förs där men man kan även se hur Ryssland använder sin storlek och sitt inflytande för att kunna påverka andra stater i närområdet som till exempel Ukraina och Vitryssland. Den ryska ledningen är känd för att använda hot om att exempelvis kraftigt höja priserna på naturgas eller helt sluta med leveranser för att få igenom sin politiska agenda.

Trots att många förutspått en dyster framtid för landet så är den ryska ekonomin starkare än någonsin. Enligt Världsbanken har den genomsnittliga disponibla inkomsten ökat från 179,4 USD 2003 till 497,4 USD under de första nio månaderna av 2007 och under den sistnämnda perioden var det en procentuell ökning på 12,9 procent. Detta skedde samtidigt som arbetslösheten under samma period minskade från 8,6 till 6,3 procent (www.worldbank.org.ru³). Dock har landet vissa problem med inflation, vilken låg på cirka 10 procent under 2007, detta har kraftigt ökat priset på basvaror vilket lett till att huvuddelen av befolkningen blivit nödgad att lägga en större del av sin inkomst på denna typ av varor. Trots detta är de utländska investeringarna många och omfattande och verkar så fortsätta att vara under de närmaste åren (ibid.). Däremot är problemen med korruption i landet väldigt stora och det har uppskattats att ryska affärsidkare betalar cirka 316 miljarder USD i mutor varje år (Trenin 2005: 3). Även inkomstfördelningen i Ryssland är väldigt ojämn och den fortsätter att utvecklas i den riktningen vilket diagrammet över landets inkomstfördelning nedan visar (Goldman, 2006: 325).

²<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=47&nit=366&year=2005>, 2008-04-27

³ http://siteresources.worldbank.org/INTRUSSIANFEDERATION/Resources/RER15_Eng.pdf, 2008-04-27

Soviet and Russian Income Distribution (Percentage of Total Money Income)

Siffror visar på att 22 personer i stora drag äger 40 procent av den ryska nationella ekonomin (Trenin 2005: 4). Detta utgör självklart ett stort problem för utvecklandet av en medelklass, ty om det inte finns något ledigt kapital att tillgå blir det svårt för en eventuell medelklass att basera sina rättigheter på detta. Vidare kommer den ryska staten även möta vissa demografiska problem då befolkningen åldras allt mer och man räknar med att inom de närmaste femton åren så kommer andelen i arbetsför ålder i populationen att minska med tio procent (www.worldbank.org.ru⁴). Den demografiska utvecklingen kan antas ha ett flertal olika förklaringsfaktorer. Bland dessa kan nämnas fler skilsmässor, fler självmord och självklart att färre barn föds (Ruchkin 2000: 60). Vad vidare kan sägas om de problem som finns inom perestrojkaområdet vilket innefattar de mer ekonomiska aspekterna av statsstyret så kan man i den ryska författningen tydligt se att äganderätten på pappret skall vara skyddad. I §35 första punkten kan man läsa ”Rätten till privategendom garanteras i lag” (Söderberg red. 1998: 137”). Detta antyder att äganderätten till fullo respekteras, huruvida detta stämmer eller icke låter vi vara osagt då det finns andra rättigheter i författningen som inte alltid garanteras av staten vilket skall bevisas senare.

Om vi vidare diskuterar dagens ryska samhälle kan man konstatera att det finns få NGO:s i landet och att dessa oftast har väldigt lågt förtroende hos befolkningen samt att detta även gäller för nybildade politiska partier (Birjukov 1998: 120). Olika civila rörelser har bland de lägsta procentuella medlemsantalen i hela världen (Uhlin 2006: 57). Däremot så har ryssarna högt förtroende för vänner, familj och utbildningssystemet (Diuk 2004: 61). Just förtroendet för utbildningssystemet kan förklaras med att före revolutionen 1917 så var 80 procent av ryssarna analfabeter medan man därefter fick allmän skolplikt och ökade läskunnigheten avsevärt (Razgon 1998: 47).

Man kan även se en åsiktsdissonans mellan de unga i samhället och den äldre generationen. Enligt en undersökning från 1996, som jag dock anser bör tas med en nypa salt, så har ungdomens moral förfallit (Ruchkin 2000: 63). Enligt undersökningen så är unga mer vänligt inställda till mutor, bekvämlighetsäktenskap, prostitution och stöld. Dock visar andra, något mer nyligen genomförda undersökningar på flera intressanta iakttagelser. Där påstås att unga i Ryssland är mer vänligt inställda till marknadsekonomi än sina äldre motsvarigheter men även att ju yngre man är desto mer välvilligt inställd är man

⁴ http://siteresources.worldbank.org/INTRUSSIANFEDERATION/Resources/RER15_Eng.pdf, 2008-04-27

och att den exakta motsatsen finns vad gällande åsikterna om Sovjet (ibid.: 65f.). Kan detta vara en del av förklaringen till de framgångsrika etableringarna av internationella företag på den ryska marknaden? Även om Freedom House rankar Ryssland lågt så verkar utländska företag se en annan bild. Exempelvis kan nämnas att IKEA nu har 12 varuhus i landet samt att fler är på planeringsstadiet samt att McDonald's har 103 restauranter i Ryssland varav en i Moskva är den som har den största omsättningen i hela världen (www.ikea.com, www.mcdonalds.com⁵). Även om dessa siffror inte kan vara gällande som bevis för att Ryssland har, eller kommer att få, en positiv demokratiseringsutveckling så kan de ge en indikator på hur den nya generationen ryssar ser på omvärlden med någorlunda nya ögon och även anammar några av grundpelarna för västerländsk nutidskultur och konsumtion. Detta kan i globaliseringens tidevarv endast ses som någonting positivt efter att Rysslands medborgare under Sovjetunionens år stod utanför och inte hade någon inverkan på den internationella marknaden på grund av den av staten förda politiken (Mendras 2001: 487).

3.2.1 Det politiska läget

I Ryssland så är onekligen presidentmakten mycket stark och Vladimir Putin har under sina år vid makten koncentrerat mycket av den tidigare regionala makten till Kreml och Moskva. Försvarare av detta menar att dessa åtgärder vidtagits som ett försök att stävja den utbredda korruptionen ute i landet medan kritiker anser att det är ett försök till att ytterligare stärka presidentmakten och därigenom försvaga parlamentets makt. Vilket av dessa påståenden, om något, som är sanning låter vi vara osagt. Dock är det tydligt att Putin är omåttligt populär i Ryssland och att hans år vid makten inte nödvändigtvis är så påtvingade det ryska folket som man kan bli inspirerad till att tro. Då den nya presidenten Dimitri Medvedev är relativt ny på sin post kommer hans styrelsesätt inte närmare att nämnas utan fokus kommer att ligga annorstädes.

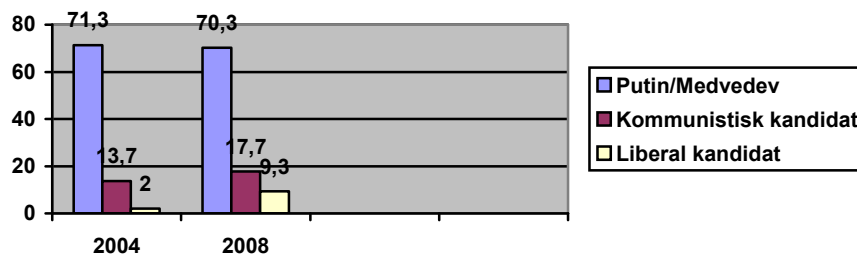
Vad gällande valresultaten i Ryssland både för årets val och tidigare val så talar de ett tydligt språk. Putin, och idag Medvedev, är de med oslagbart störst andel röster i procent vilket visas med diagrammet nedan (www.russiavotes.org⁶).

⁵ http://www.ikea.com/ru/ikny_splash.html, 2008-04-20, <http://www.mcdonalds.com/countries/russia.html>, 2008-04-20

⁶

http://www.russiavotes.org/president/presidency_result.php?S776173303132=46ec38c9b28a98a9fe2c13b1cf3e580c, 2008-04-19

Valesultat i procent i presidentvalen 2004 och 2008

Valen till Duman har liknande resultat där Putins parti Enade Ryssland fick 64,3 procent av rösterna i valet i december 2007 (www.russiavotes.org⁷). Dock måste man påminna sig om att valen, som tidigare nämnt, enligt internationella organisationer inte alltid går rätt till och att valfusk är tämligen utbredd. Detta är en åsikt som delas av många ryssar och enligt en undersökning som Levada Center gjorde i oktober 2007 trodde 39 procent av ryssarna att valen var manipulerade och 42 procent trodde att de var så till fördel för Enade Ryssland (ibid.⁸). En annan viktig aspekt som bör tas i åtanke är det faktum att valdeltagandet är väldigt lågt. I årets presidentval deltog 69,7 procent av de röstberättigade och i valet till Duman förra året deltog 63,71 procent (ibid.⁹). Har således inte ryssarna någon möjlighet att göra sin röst hörd i valen och finns det möjligheter till att avsätta politiker vid makten? Det tycks i alla fall vara så att detta är möjligt i de regionala valen. Enligt en studie genomförd av Andrew Konitzer så tenderar ryska väljare att berömma effektiva regionala ledare genom att låta dem sitta kvar medan de ineffektiva straffas genom att avsättas. Detta tyder på att väljare i alla fall har en viss del att säga till om vad gäller deras framtida politiska styre. Dock är det möjligt att detta försvinner om den centraliseringsprocess som Putin satte igång kommer att fortgå (Hanson 2007: 794). Men då det finns stark bevisning för att de regionala byråkraterna och lokala industrimagnaterna var de som förhindrade en effektiv post-sovjetisk statsbildning kan man få en ökad förståelse till varför Putins regering har förklarat återbyggnaden av den ryska staten som sin centrala målsättning (ibid.: 798).

Grundläggande demokratiska fri- och rättigheter finns, som tidigare nämnts, garanterade i den ryska författningen. I denna kan man finna exempel på garantier för åsikts- och yttrandefrihet, §29, grundläggande mänskliga rättigheter, §18, samt likhet inför lag och domstol, §19 (Söderberg 1998: 133 ff.). Hur pass väl dessa efterlevs kan ifrågasättas. Gällande rättsapparaten kan anses att den inte är tillräckligt utvecklad och att många av de lagar som finns på papper inte tillämpas i reella situationer vilket självklart leder till legitimitetsproblem vad gäller den lagstiftande församlingen och de rättsliga organen (Konstantinov 1998: 55f.). Som exempel kan nämnas att författningsdomstolens beslut inte är tvingande för andra grenar av makten och att de mest grundläggande demokratiska institutionerna inte fungerar tillfredsställande (Sergejev 1998: 124).

⁷ http://www.russiavotes.org/duma/duma_today.php, 2008-04-19

⁸ http://www.russiavotes.org/duma/duma_vote_preferences.php, 2008-04-19

⁹ http://www.russiavotes.org/president/presidency_result.php,
http://www.russiavotes.org/duma/duma_today.php, 2008-04-19

De liberala och mer reformvänliga partierna har stora svårigheter i dagens Ryssland. Detta kanske främst beror på den låga tilliten till politiska partier, då främst nya sådana och andra civila organisationer (Diuk 2004: 63). I en undersökning svarade endast 13,3 procent att de litade på politiska partier (Åström 2007: 99). Inte minst gör sig dessa problem synliga när det handlar om rekryteringen av unga medlemmar. Detta leder i sin tur till att unga får svårt att representeras i folkvalda organ såsom parlament. Irina Khahamada, som ansågs som ung i valet 1993 och som ställde upp som självständig presidentkandidat i valet 2004 ger en målande beskrivning av detta:

"How did I get in to politics? I won the 1993 elections. There was a banker and an official running against me, and I beat them without 'administrative resources', without any money.... In 1995, I already understood that it was necessary to negotiate, that I couldn't just jump in it again. In 1999, it was even more complicated. And now, whether you negotiate or not, nobody from the street will get into parliament. That's it. State power has shut the door." (ibid: f.)

Denna utveckling kan i framtiden utgöra större problem än idag då den demografiska förändringen i landet ytterligare kan komma att försvåra situationen för unga, vilka ofta är de som utgör oberoende kandidater. Trots detta verkar en fullständig tillbakagång till ett styre utan val inte vara aktuell. Ty flera undersökningar visar att en stark majoritet av ryssarna anser att deras ledare skall tillsättas vid allmänna val (McFaul, Petrov 2004: 29).

3.3 Den ryska medelklassen

Under Sovjettiden var den så kallade nomenklaturen det som närmast kan beskrivas som medelklass i dagens bemärkelse. Det var de som under 1980-talet, då Gorbachev introducerat glasnost och perestrojka som riktlinjer för fortsatt styre, försökte berika sig själva på statens bekostnad genom att influera de styrande mot en mer västorienterad politik vilket var relativt framgångsrikt till en början (Mendras 2001: 491 f.). För att lyckas med bedriften att öka sitt eget kapital var kanske äganderätten den punkt som stod högst på agendan (Gill, Markwick 2000: 206). För om inte äganderätten kunde garanteras och säkerställas fanns ingen anledning till ansträngning för att förvärva exempelvis fabriker och dylika investeringar som på sikt kunde komma att inbringa kapital till dess ägare. Således när äganderätten var inskriven i författningen startade en form av spontan privatiseringsvåg (Gill 1998: 312). Denna ledde till att nomenklaturen genom sina fördelaktiga kontakter lyckades transformera tidigare statliga ägarskap till privata och då se till så att det var de själva som blev de nya ägarna, och därigenom även de nya mottagarna av eventuella framtida avkastningar (ibid.). Dock har denna kanske något hastigt genomförda privatisering lett till dispyter över egendom och det är inte ovanligt med meningsskiljaktigheter mellan den reella och den lagligt

rättmätiga ägaren. Detta i sin tur har i många fall lett till ineffektiv användning av produktionsverktyg samt uttömning av ekonomiskt kapital (Sitnikov 2000: 79). Trots detta är nomenklaturen alltså en del av det som idag av många anses utgöra den ryska medelklassen, dock finns två andra, även de mycket tydliga grupper vilka anses tillhöra medelklassen. Man kan påstå att den ryska klasstrukturen är tämligen unik och i stort består av tre delar. Dessa delar utgörs av den lilla eliten bestående av nomenklaturen, ett massivt proletariat som inkluderar såväl högre tjänstemän såsom läkare och advokater som egenföretagare vars levnadsvillkor kan te sig väldigt olikartade men den gemensamma faktorn är underlägsenheten gentemot nomenklaturen (Hanson 2007: 799 f.). I klasstrukturen finner man även de som försörjer sig på kriminell verksamhet som utgör en egen grupp. Denna inbegriper både de mer småskaliga kriminella som exempelvis de som handlar på svarta marknaden men även de mer tyngre brottslingarna som får sitt leverbröd från utpressning och till och med mord (ibid.).

Efter Sovjets fall fanns vissa möjligheter till att starta egna företag och en ny, ekonomiskt istället för administrativt baserad, relativt köpstark klass växte fram. Detta skedde dock främst i storstadsregionerna och den typiske medelklassindividen i denna grupp är en yngre man, boende i eller i närheten av en storstad med eftergymnasial utbildning (Gill, Markwick 2000: 240). Under tiden efter Sovjetunionens fall var det kanske främst de handelsrelaterade jobben som fick ett uppsving, både i popularitet men även i lönenivå. Många valde även att söka sig till den kraftigt expanderande bankvärlden med dess diverse finansinstitut (Gill 1998: 314). Dock så är det fortfarande något av en utmaning att handla med och i Ryssland. Många av svårigheterna beror självklart på den utbredda korruptionen i landet men även den komplexa skattelagstiftningen och det fragila finansiella systemet gör affärer i Ryssland tämligen riskfyllt (ibid. 317). Det finns siffror som visar att endast 10 till 15 procent av den ryska bruttonationalprodukten kommer ifrån småföretag medan motsvarande siffra i USA och Västeuropa sällan understiger 50 procent (Goldman 2006: 325).

Den sista gruppen i det som kan anses utgöra den nya, ryska medelklassen, bestående av de kriminella, är otroligt svår att få fram fakta om. De utgör ett samhällsskikt som inte gärna skyltar med sin verksamhet och därför finns inga korrekta siffror beträffande deras köpkraft och gemensamma kapital. Det enda som finns att tillgå är uppskattningar och rena gissningar vilka inte kommer att redogöras för i denna uppsats (ibid. 315).

Hur är det då med de unga ryssarna? De som aldrig riktigt upplevt ett kommunistiskt styre och som enligt undersökningar skulle vara mer reformvänliga än den äldre generationen. Kan de anses bilda en del av medelklassen? Om inte annat så har den ryska ungdomen onekligen varit studieobjekt för många forskare sedan Sovjetunionens fall. De brukar kallas för den fria generationen och inkluderar såväl individer i de övre tonåren upp till personer i 30-årsåldern. Vad dessa studier kommit fram till är att denna grupp torde vara hyfsat stark och således kunna påverka den ryska politiken (Diuk 2004:

60). Till exempel så utgjorde de yngre medborgarna mer än en fjärdedel av de röstberättigade i valet år 2004 (ibid.). Om denna grupp nu skall antas vara mer reformvänlig så visade sig det inte i valresultatet samma år. Även om man starkt kan ifrågasätta hur valen går till kan det tyckas att ett eventuellt starkt stöd för de mer liberala partierna torde ha visat sig på ett tydligare vis trots de ofria valen. Är således den ryska ungdomen så vänligt inställda till liberalisering och demokratisering som man vill tro? När de blir tillfrågade så visar det sig att de tenderar att värdesätta saker såsom rätten till ett arbete, ett hem och en utbildning framför politiska rättigheter såsom yttrande- och rörelsefrihet (ibid.: 62). Detta kan jämföras med Maslows behovstrappa vilken säger att människans instinkt är att först garantera de basala behoven såsom bostad och mat innan man kan börja uppfylla de mer existentiella behov som de politiska rättigheterna utgör. En tolkning av detta kan ge resultatet att den unga ryska medelklassen först behöver koncentrera sig på att samla ihop mer kapital för att säkerställa den sociopolitiska stabilitet som är nödvändig för en fortsatt demokratisering (ibid.: 65). Nadia Diuk uttrycker detta på följande sätt:

”While it is true that young people are more open, have access to more information, and are generally more wordly than their parents, this has not – or not yet at any rate – translated into a deeply held commitment to the basic values of human rights, tolerance, and constitutional liberalism. In fact, the hardboiled pragmatism evident among young Russians suggest that they will keep voting on the basis of their economic interests”. (ibid.)

Ett faktum är dock de unga i dagens Ryssland har det bättre ställt ekonomiskt än någonsin tidigare. Detta är särskilt tydligt i storstadsregionerna såsom Moskva och St Petersburg. I dessa städer uppger cirka en tredjedel av den nya generationen att de har en lön som motsvarar en genomsnittlig medelklasslön vilken i sin tur anses ligga runt medellönen i landet (ibid.: 60). Detta kan tyda på att unga personer har lättare att ta till sig och anpassa sig till de ekonomiska reformerna som skett i landet vilket i framtiden kan gynna utvecklingen av en mer utbredd medelklass.

Men om man förväntar sig att i framtiden se en vidareutveckling och utbredning av den ryska medelklassen måste man klargöra hur pass stor del av befolkningen som idag utgör medelklassen. Då man räknar in såväl nomenklatura-bourgeoisien som de egna företagen, de högre tjänstemännen och den del av den yngre befolkningen som har en disponibel inkomst motsvarande en genomsnittlig medelklasslön, hur stor del av den ryska populationen kan anses tillhöra medelklassen? Enligt Russian Academy of Science så räknas mellan 5 och 24 procent av befolkningen såsom medelklass (Goldman 2006: 323). Dock så baseras dessa siffror inte enbart på inkomst utan även på andra faktorer såsom den personliga uppfattningen om den egna klasstillhörigheten. Detta i sin tur kan leda till en snedvridning i resultaten då det anses vara politiskt korrekt att tillhöra medelklassen och såväl de som i realiteten ekonomiskt och på andra sätt befinner sig under medelklassen som de som befinner sig över kan anse sig tillhöra

medelklassen (ibid.). En förklaring till den stora skillnaden i procentandel kan alltså finnas i detta beteendemönster. Dock så är det ett faktum att även om man tar i överkant och påstår att 24 procent av befolkningen skall räknas som medelklass så utgör detta inte en lika stor del som i de flesta västländer där medelklassen oftast är den största samhällsgruppen. Kan detta vara en del av förklaringen till Rysslands bristande demokratinivå? Detta kommer att undersökas i nästa avsnitt då de olika demokratiseringsteorierna som redogjordes för i ett tidigare kapitel kommer att appliceras på det ryska fallet.

3.4 Medelklassen och demokratiseringsteori

De teorier som presenterades i föregående kapitel vilka bland annat innefattade Colliers tre dimensioner av demokratisering samt hennes definitioner över demokratiseringsprocessen, ekonomiska teorier, politiska möjligheter vad gällande etableringen av en demokratisk stat samt teorier kring vilka intressen som styr utvecklingen mot demokrati. Jag kommer att ta upp teorierna var för sig för att sedan se hur, om det ens är möjligt, man genom att applicera dessa på det ryska fallet får en djupare förståelse för anledningar till att landets demokratiseringsnivå inte är lika hög som i andra post-sovjetiska stater.

Det första som kan påverka initieringen till en demokratiseringsprocess och som tas upp i detta avsnitt är de politiska möjligheterna, frågan om en gemensam värdegrund samt landets allmänna attribut vilka kan vara signifikanta. De politiska möjligheterna innefattar öppenhet hos tidigare regim, närvaro av allierade bland den styrande eliten samt statens vilja att använda påtryckningsmedel mot demokratiförespråkare (Uhlin 2006: 31). Av det som i denna del av uppsatsen framkommit om Ryssland så kan man dra slutsatsen att öppenheten hos den tidigare regimen, i detta fall styret från det kommunistiska Sovjet, inte var särskilt utbredd och att folket hade mycket lite, eller ingen, insyn i den politiska verksamheten. Dagens medelklass i Ryssland tycks inte heller ha så väldigt mycket kontakt med den styrande eliten och kan därmed inte ha allierade ibland dem, speciellt inte på nationell nivå. Dock har det visats att man på regional nivå har en möjlighet att påverka valresultat vilket torde resultera i en mer utbredd kommunikation mellan politiker och väljare (Hanson 2007: 794). Här kan även O'Donnell och Schmitters teori om hardliners och softliners respektive radicals och moderates vara av intresse. Ty enligt dem baseras i många fall av lyckade demokratiseringsprocesser på förhandlingar och samtal mellan softliners och moderates, vilka i det ryska fallet skulle representeras av liberala politiker samt eventuellt en driven medelklass (McFaul 2002: 216). Återigen blir då diskussionen om kommunikation mellan ledare och massan aktuellt och återigen konstateras att någon sådan form av kontinuerligt diskussionsforum idag inte finns.

När det sedan gäller statens vilja att använda påtryckningsmedel mot demokratiförespråkare, som i Ryssland kan översättas med regimkritiker, är det tydligt att man inte drar sig för att låta oliktankandes åsikter gå ohörda. Detta gör man bland annat genom att stänga ned regimkritiska tidningar och hysa politiska fångar (www.freedomhouse.org). Gällande den gemensamma värdegrunden finns det förvisso likartade värderingar kring exempelvis de yttre hoten men i de nationella frågorna finns det en viss dissonans vilket inte minst kan bero på en bristande kommunikation. Detta i sin tur kan förklaras med de mycket hårt kontrollerade medierna som inte kan rapportera fritt om aktuella händelser eller utgöra forum för en debatt mellan förespråkare från olika politiska håll (ibid.). När man talar om vikten av faktorer såsom geografisk placering, kultur och tidigare statskick som förklaringar till ett lands demokratinivå så är det ryska fallet inte det troligen mest lämpade för en demokratisk utveckling (McFaul 2002: 238). Även om man har en geografisk placering där många av grannländerna i väst är stabila demokratier så gränsar Ryssland till mycket stor del till auktoritära stater. Ryssland har heller aldrig, som tidigare nämnts, varit en demokratisk stat utan man har gått från tsarstyre via kommunistisk diktatur till dagens semiauktoritära statskick. Samtliga av dessa komponenter leder till slutsatsen att vad gäller de politiska möjligheterna för medelklassen, eller för del delen hela den ryska befolkningen som inte utgörs av den styrande eliten, att påverka den nationella utvecklingen åt ett mer demokratiskt håll är dessa mycket små. Dock kan man till viss del påverka den politiska situationen och utvecklingen i de regionala valen, men så länge som makten är så pass centrerad till Moskva som den är idag, är även dessa möjligheter ytterst begränsade.

När man sedan talar om de ekonomiska teorierna som finns, vilka i uppsatsen representeras av Washington consensus- samt evolutionary-institutionalistperspektiven, visade det sig att det primära för båda synsätten var en garanti av äganderätten samt de civila rättigheterna (Roland 2001: 43 ff.). Som har visats i tidigare avsnitt så garanteras såväl basala civila rättigheter och äganderätten i den ryska författningen (Söderberg 1998: 133 ff.). Dock kan man starkt ifrågasätta till vilken grad de tillämpas i reella situationer, som tidigare nämnts så har Ryssland problem med att garantera sina medborgare grundläggande rättigheter såsom yttrande- och tryckfrihet. Däremot visar den fortsatt starka trenden av utländska investeringar i landet att omvärlden, i form av internationella företag accepterar, eller kanske snarare anpassar sig till, de förutsättningar som råder i landet. För den delen av befolkningen som betecknas som medelklass torde utländska investeringar vara av godo, eftersom de medför arbetstillfällen samt en möjlighet att konsumera och i många avseenden efterlikna de västerländska länder där demokrati råder. Dock måste även de basala friheterna garanteras för att man på ett mer påtagligt sätt skall kunna legitimera sina egna rättigheter.

Vidare presenterades även två olika skolor, där den ena representerades av Moore som menar att en medelklass är nödvändig för demokratiseringsprocessen. Samt

den andra som representeras av Rueschemeyer som anser att det är arbetarklassen som utgör grunden för ett stabilt demokratibygge. Dock har de båda synsätten tre likadana antaganden. Dessa är att demokratin inte är en nödvändig evolutionär utveckling utan beror på sociala krafter, intresse och inte upplysning är det som driver regimförändring samt att materiella intressen är överlägsna alla andra (Bellin 2000: 177). Det första antagandet kan bevisas med det ryska fallet då man inte följde den prodemokratiska utveckling som man tycktes vara inne på under tidigt 1990-tal utan snarare vände sig mot ett mer auktoritärt styrelseskick. Detta tyder på att en demokratisk utveckling inte alls är nödvändig utan snarare något som följer av beslut som fattas och åtgärder som vidtas. När det sedan gäller de två sistnämnda antaganden, så är de tämligen likartade och faller bra in i inställningen hos den ryska medelklassen. Som vi har sett tidigare i uppsatsen så ligger det primära intresset hos gemene man i den ryska befolkningen inte i att demokratisera landet utan snarare i att, så kallat, vänta ut dagens semi-auktoritära regim och under tiden tillskansa sig en större ekonomisk välfärd.

Colliers teori, vilken upptar en stor del av teoridelen, baseras på tre dimensioner av demokratisering samt sju demokratiseringsdefinitioner. De tre dimensionerna utgörs av klass, tidigare inkludering samt aktionsarena. Klasserna delas in i två, elitklassen vilken består av medel- och elitklassen samt arbetarklassen. Tidigare inkludering innefattar ins och outs och med aktionsarena menas typen av åtgärder, aktioner, som vidtas för att initiera demokratiseringsprocessen (Collier 1999: 19). Om man skall definiera den ryska medelklassen utefter Colliers dimensioner så hamnar gruppen i elitklassen även om gruppen inte har någon reell politisk makt. Vad gäller inkludering vid tidigare regimer måste gruppen räknas som outs då i princip ingen förutom de ledande politikerna kunde anses vara ins i tidigare styrelseskick. Dock räknas idag den väldigt välbärgade så kallade oligarkiklassen som ins, men till den räknas knappast den medelklass som studeras i denna uppsats. Problematiken med appliceringen av Colliers dimensioner på den ryska medelklassen märks först id den så kallade aktionsarenan. Som tidigare nämnt i detta avsnitt så finns ingen egentlig kommunikation på något plan mellan medelklassen och den bestämmande politiska eliten, mycket beroende på regimens ovilja gentemot oliktankande, vilket bland annat visar sig i de ofria valen, samt den censurerade median. Man kan förvisso tänka sig en viss form av kommunikation, och därigenom förhandling, på en regional nivå, dock ej på den nationella nivån. En kraftig mobilisering av medelklassen har heller inte kommit till stånd och medborgarna verkar, som tidigare sagt, mer intresserad av ekonomiska än av demokratiska frågor.

Eftersom det inte är tydligt vilken aktionsarena som kommer att vara gällande vid en eventuell demokratiseringsprocess initierad av den ryska medelklassen, är det svårt att applicera någon av Colliers demokratiseringsdefinitioner på fallet. Dock menar jag att det som kan komma att bli aktuellt i just det ryska fallet är antingen en middle-sector democratization eller ett inter-elite game. Den förstnämnda innebär att en liberal medelklass i samhället, som dock räknas som outs, genom förhandling initierar en demokratiseringsprocess (Collier 1999: 34). I Ryssland är

detta ett relativt troligt utfall, dock måste som sagt medelklassen först tydligt bestämma aktionsarena. Inter-elite game däremot är det en kamp mellan elitgrupper som startar demokratiseringsprocessen efter en tid med svaga regeringsbildningar (ibid.: 156). Detta är ett möjligt, men dock icke särskilt troligt utfall i Ryssland dels eftersom regeringen knappast kan betecknas som svag och dels eftersom makteliten i landet är väldigt polariserad.

4 Sammanfattning och slutsats

Ryssland är ett oerhört komplext land med många olika aspekter som behöver vägas in vid denna typ av arbete. Jag har med min uppsats knappast lyckats kartlägga alla de problematiska perioder, men också positiva utvecklingar som landet genomgått under perioden efter Sovjetunionens fall. Den genomsnittlige ryske medborgaren har onekligen fått det bättre ställt ekonomiskt samtidigt som den tidigare presidenten Vladimir Putin har centraliserat makten allt mer, utökat den statliga kontrollen av media och gjort landet, eller kanske snarare fortsatt i den riktning som Yeltsin påbörjade, till en semi-auktoritärt styrd stat. Med den ekonomiska utvecklingen följer utländska investeringar och början till vad som kan kallas en medelklass. Denna består främst av den tidigare nomenklaturan, egenföretagare och tjänstemän samt kriminella.

I uppsatsen har olika teorier om demokratiseringsprocesser, främst de som initieras av medelklassen, presenterats. Dessa har sedan applicerats på det ryska fallet för att se om landets medelklass kan ha någon effekt på demokratinivån. Det mest påtagliga som framkommit i uppsatsen är att de så kallade politiska möjligheterna att påverka landets styre är mycket små om inte obefintliga och att kommunikationsvägar i princip saknas mellan den styrande eliten och den växande medelklassen. Jag har även visat att den ryska medborgaren främst är intresserad av att förbättra sin egen ekonomiska situation och tycks ha en inställning om att vänta ut den semi-auktoritära regimen istället för att agera och försöka att initiera en demokratiseringsprocess på eget bevåg. När så sedan Colliers tre dimensioner om demokratisering applicerades på den ryska medelklassen blev det uppenbart att det som främst saknas är en aktionsarena. Medelklassen idag har varken möjlighet till att förhandla och kommunicera med de ledande politikerna eller att på mer uppenbara sätt protestera mot den nuvarande regimen.

Min frågeställning i inledningen lydde; ”*Kan frånvaron av en stark medelklass i Ryssland vara en del av förklaringen till landets bristande demokratinivå?*”. Svaret på denna fråga måste bli ja. Ty den ryska medelklassen utgör idag en inte särskilt stor del av befolkningen vilket kan förklara avsaknaden av aktioner. Om den ekonomiska utvecklingen fortsätter i samma takt som den gjort hittills så kommer storleken på denna grupp att öka och utvecklingen kan komma att se annorlunda ut. Dock kommer nog detta att ta lång tid och en stabil demokrati i Ryssland ligger tio, kanske tjugo år fram i tiden. Personligen är jag dock övertygad om att vi en dag kommer att ha en demokratisk granne öster om Finland och jag tror att medelklassen kan komma att bli den grupp som initierar utvecklingen. Väst måste i detta fall föregå med gott exempel och inte exkludera

Ryssland på grund av dess nuvarande brist på demokrati. En av de viktigaste uppgifterna för väst är att nå ut till de unga, den så kallade första fria generationen, som är de som i framtiden skall styra Ryssland och kanske leda in det på mer demokratiska vägar. Det skall bli intressant att se hur det presidentskifte som skett tidigare i år kan komma att påverka den ryska utvecklingen. Dock skall man nog inte hysa allt för höga förväntningar om en omvälvande politik då Vladimir Putin fortfarande innehar en mycket viktig maktposition inom den ryska politiken. Den positiva ekonomiska utvecklingens fortsättning är även den en mycket viktig aspekt i den eventuella ryska demokratiutvecklingen, men även en grundläggande förändring i befolkningens tankesätt gentemot demokrati måste ske. Jag håller med Marshall Goldman då han säger:

”High incomes alone, for example, are not enough to assure that a middle class will stand up to arbitrary acts by the government”

(Goldman 2006: 322).

Detta är tydligt i samtliga fall av demokratisering men får kanske en extra viktig innebörd för just det ryska fallet. Huruvida en demokratisering av den västerländska typen i Ryssland är möjlig eller inte återstår att se. Kanske får vi om några år se en helt ny typ av demokrati? Det enda som med säkerhet går att säga är att den närmaste framtiden i Ryssland kommer bli mycket spännande att följa.

5 Referenser

- Bellin, Eva, 2000. "Contingent Democrats: Industrialists, Labor, and Democratization in Late-Developing Countries", *World Politics* 52 (January), pp. 175–205.
- Birjukov, Nikolaj. 1998. "Har den ryska demokratin någon framtid?" i Söderberg, Agneta (red.) "Ryska röster om vägen till demokrati". Stockholm: Ordfront förlag.
- Collier, David; Adcock, Robert. 1999. "Democracy and dichotomies: a pragmatic approach to choices about concepts". *Annual Review of Political Science* 2. pp. 537-565.
- Collier, Ruth Berins. 1999. "Paths toward democracy: the working class and elites in Western Europe and South America". Cambridge: Cambridge University Press.
- Diuk, Nadia. 2004. "The Next Generation". *Journal of Democracy*. Vol. 15, no. 3, pp. 59-66.
- Gill, Graeme; Markwick, Roger D. 2000. "Russia's Stillborn Democracy? From Gorbachev to Yeltsin". Oxford: Oxford University Press.
- Gill, Graeme. 1998. "Democratization, the bourgeoisie and Russia". *Government and Opposition*. Vol. 33, no. 3, pp. 307-329.
- Goldman, Marshall I. 2006. "Russia's Middle Class Muddle". *Current History*. Vol. 105, no. 693, pp. 321-326.
- Hanson, Stephen E. 2007. "Rationality, Structure and agency in Post-Soviet Russian Democratization". *Perspectives on politics*. Vol. 5, no. 4, pp. 793-802.
- Hughes, James; John, Peter; Sasse, Gwendolyn. 2002. "From plan to network: Urban elites and the post-communist organisational state in Russia". *European Journal of Political Research*. Vol. 41, no. 3, pp. 395-420.
- Konstantinov, Andrej. 1998. "Organiserad brottslighet och corruption" i Söderberg, Agneta (red.) "Ryska röster om vägen till demokrati". Stockholm: Ordfront förlag.
- Kurzman, Charles; Leahey, Erin. 2004. "Intellectuals and Democratization". *American Journal of Sociology* 109 (4) January, pp. 937-986.
- Linz, Juan J; Stepan, Alfred. 1996 "Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America and Post-Communist Europe". Baltimore: John Hopkins University Press.
- McFaul, Michael, 2002. "The Fourth Wave of Democracy and Dictatorship", *World Politics* Vol. 54, no. 2(January), pp. 212-244.
- McFaul, Michael; Petrov, Nikolai. (Nikolai Vladimirovich). 2004. "What the Elections Tell us". *Journal of Democracy*. Vol. 15, no. 3, pp. 20-31.

- Mendras, Marie. 2001. "Russia and the West: To Belong or not to Belong?" i Zielonka, Jan; Pravda, Alex (red.). "Democratic Consolidation in Eastern Europe, Volume 2, International and Transnational Factors" Oxford: Oxford University Press.
- Miller, Arthur H.; Hesli, Vicki L.; Reisinger, William M. 1995. "Comparing Citizen and Elite Belief Systems in Post-Soviet Russia and Ukraine". Public Opinion Quarterly. Vol 59. no. 1, pp. 1-41.
- Offe, Claus. 1996. "Varieties of Transition - The East European and East German Experience". Cambridge: Polity Press.
- Razgon, Lev. 1998. "Rätt och makt" i Söderberg, Agneta (red.) "Ryska röster om vägen till demokrati". Stockholm: Ordfront förlag.
- Roland, Gerard. 2001. "Ten years after... Transition and Economies". IMF Staff Papers. Vol. 48, pp. 29-52.
- Ruchkin, B.A. 2000. "Youth and the emergence of a new Russia". Russian Social Science Review. Vol. 41, no. 4, pp. 56-74.
- Sergejev, Viktor M. 1998. "Ryska reformer utan återvändo?" i Söderberg, Agneta (red.) "Ryska röster om vägen till demokrati". Stockholm: Ordfront förlag.
- Sitnikov, A. 2000. "Is a 'Middle Class' Forming?" Russian Social Science Review. Vol. 41, no. 6, pp. 66-82.
- Trenin, Dmitri. 2005. "Reading Russia Right". Carnegie Endowment for International Peace, October 2005. pp. 1-11.
- Uhlen, Anders. 2006. "Post-Soviet Civil Society – Democratization in Russia and the Baltic States". New York: Routledge.
- Åström, Linda A. 2007. "Gatekeepers of Democracy? A Comparative Study of Elite Support in Russia and the Baltic States". V Frölunda: Universitetsbiblioteket 2007.
- Ryska författningen, kapitel två, översatt till svenska i Söderberg, Agneta (red.) "Ryska röster om vägen till demokrati". Stockholm: Ordfront förlag.

www.freedomhouse.org
 www.ikea.com
 www.mcdonalds.com
 www.svd.se
 www.russiavotes.org
 www.worldbank.org.ru